

ביאורים

היום נשלים את הלימוד בנושא היחס לטעמי המצוות, ונוסיף עוד שלוש נקודות חשובות:

נקודה ראשונה - המצוה פועלת על הנשמה. למדנו בעבר שעשיית המצוה אינה נשאת רק ברובד של עשיית רצון ה', אלא היא פועלת ממש בעולם. הרב קוק בפסקה הראשונה מרחיב זאת - המצוות לא פועלות רק על העולם הכללי, אלא גם על נשמתו של כל אחד ואחד מאתנו, ובלשונו: המצוות 'בונות את הנשמה'. הנשמה שלנו איבדה את הקירבה לקב"ה, ואת זה היא מחפשת. החזרה הזו לקרבת ה' נעשת באמצעות התורה והמצוות. כל לימוד תורה וכל מעשה מצוה שאנו מקיימים מקרבים אותנו לכור מחצבתנו - הקב"ה. עם זאת הרי שככל שנהיה קשורים יותר במצוה, דהיינו נבין את המשמעות שלה ונרגיש חיבור אליה, היא תקרב אותנו יותר לקב"ה.

נקודה שנייה - מצוות התורה הן מוסריות. אין סתירה או אי התאמה בין המצוות לבין המוסר והמדידות הטובות. מצוות התורה אינן 'לא-מוסריות', אלא הן הקיום השלם ביותר של המוסר והמדידות הטובות. אמנם, לא תמיד אנו מצליחים להבין איך מתקיים המוסר במסגרת קיום מצוות התורה, אך חוסר הבנה זה נובע מהראייה החלקית שלנו. ובכל אופן, המצוה פועלת פעולה מוסרית בעולם. גם בלא ההבנה שלנו - המצוות עומדות במוסריותן, אך כמובן שככל שנשכיל ונבין זאת, יתווסף לנו חן מיוחד לעשייה, וערכה של העשייה יגבר.

נקודה שלישית - המצוות מתאימות לטבע הישראלי המיוחד שלנו. למדנו בעבר שהמצוות פועלות בעולם. היום גם ראינו שהן פועלות בנו ממש. כעת הרב קוק מוסיף רובד נוסף - המצוות הן תוצר של האופי המיוחד שלנו - של עם ישראל. ממנו הן נובעות, ולאחר עשייתן, הן חוזרות ומשפיעות עליו. דוגמה לזה היא אדם העוזר לחברו בעת צרה. העזרה הזו נובעת מרגש האחוה בין החברים, ולאחר מעשה היא גם חוזרת ומחזקת את הקשר ואת האחוה ביניהם.

הרב קוק כותב שצריך לבאר את העניין הזה. כנראה שלאדם שלא עיין בכך הדבר אינו ברור. דיו. קשה לנו לראות מה הקשר של מצוה כזו וכזו אלינו, אך זו בדיוק העבודה המוטלת עלינו. מתוך הבנה שיש קשר הדוק בינינו למצוות, ושהן מתאימות כל כך לטבע הפשוט שלנו, לטבע הנשמתי המוסרי והלאומי שלנו - נוכל להסיר את המחסומים, ופשוט נרגיש חיבור וקשר טבעי למצוות.

הרחבות

• תיקון המידות ובריאות הנפש

כל המצוות צריכות להיות מיוסדות בהמוסר המדוּתִי. הרב קוק מסביר שהמצוות פועלות על הנפש ומתקנות אותה ואת מידותיה, אף-על-פי שלא תמיד אנו מסוגלים להבין כיצד הן עושות זאת.

ספר החינוך כותב שאף שאיננו מסוגלים להבין את כל המצוות, עלינו לברר את תכליתן עד מקום שידינו מגעת. בשם הרמב"ן הוא מסביר שתועלת המצוות "באדם עצמו - למנוע נזק או אמונה רעה או מידה מגונה... וזהו לא ניתנו המצוות אלא לצרוף בהם את הבריות' שיהיו ככסף צרוף, כי הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם, אבל (=אלא) להוציא ממנו כל סיג... הזכירו כי המצוות המעשיות כגון שחיתת הצוואר ללמדנו המדות הטובות, והמצוות הגזרות במינים לזקק את נפשתינו... [מצוה תקמה].

הרלב"ג, בפירושו על משלי, מוסיף שהמצוות יוצרות באדם איזון ובריאות נפשית: "הנה דרכי התורה הם דרכים שינעמו וימתקו מאוד לאדם... וכל נתיבות התורה הם שלום לגוף, לנפש כמו שהתבאר... כי כלם יישירו (=מכוונות) אל בריאות הגוף ובריאות הנפש, הנה התורה היא עץ חיים לאשר הם מחזיקים בה לשמור ולעשות ולחקור בענייניה ובאופן החכמה אשר יישירו אליה וסומכי התורה שמחזיקים אותה לעמוד על הסבות בדבריה הוא מאושר כי מזה הצד יתיישר לעמוד על כוונותיה" (משלי ג, יז; ועיין עוד ברמב"ם ובמפרשי הלכות דעות ב, א; שמונה פרקים ג).

המצוות בונות את הנשמה

המצוות בונות הן את הנשמה, בין נשמת היחיד בין נשמת הצבור. השיירה האלהית משוטטת ומרחפת על פני המצוות וחודרת בתוכייתן. הרעיון הגדול של התורה המלא של אמונת אלהים, בצורתה הרוממה המאשרת את החיים, הולך הוא ומתלזה עם כל מצוה בצורה פרטית המיחדת לה. הצורה היא מתחלקת היא בנשמה לפי התכן של המצוה, ולפי הערך של הדבקות הנשמתית אל האור העליון שבמצוה כן הנשמה מתגדלת וכחה מתרבה.

(אוצרות הראי"ה כרך ב, מאורות המצוות, פרק א, חלק ג, א, עמ' 494)

כל המצוות צריכות להיות מיוסדות בהמוסר המדוּתִי. אלא שהן הולכות בדרך עמוק מאד, שהעין הפשוטה לא תוכל להגיע אליו, ומכל מקום גם בלא דעת והכרה הפעלה בפעולת, אלא היא מוסיפה יפעה כפי התגלות הדעת של היחס שבין המצוה והמוסר הנפשי.

(אוצרות הראי"ה כרך ב, מאורות המצוות, פרק א, חלק ג, ב, עמ' 494)

היחס בין מעשים לרגשות

צריכים לבאר איך המעשים כלם, הדינים ופרטי המצוות, נובעים מן הדעות ומן הרגשות, שהם הם יסודי הנפש של האמה, והם בונים את המחשבה ואת הרגש של האמה על ידי פעלתם החוזרת. וכשמשבטלים חלקים מן המעשה, הרגש והמחשבה הולכים וחרבים, והנשמה מתגדלת, ורקב נורא הולך ונוסס.

חיבת המצוות

העקר הוא לבאר כמה נאות ונחמדות, יפות ונעימות מצוותיה של תורה. חבת הקדש אנהנו צריכים לגדל בכל מה שאנו יכולים, להראות על יסוד החמדה הפוללת הבנוי על הכרת היפי והנשגב הקללי שבנפש האנושית הנמצא בארח חיים של תורת אמת, ויותר מזה להראות את האפי המיוחד שלנו, האפי הישראלי; ואיך שעל פי טבענו הקנים והתכן הקבוע ברוחנו, מתאים הוא לרוממות ושגוב כל חק בישראל וכל משפטי תורת חיים, ושעל כן ראוי שנגיח את הטבע האמין הזה שטבוע בקרבנו מאז ומעולם, שיצא אל הפעל בלא שום מעצור, באותה התביעה עצמה לחיים טבעיים שהתגברה בדור בימים האחרונים בייחוד.

(אוצרות הראי"ה כרך ב, מאורות המצוות, פרק א, חלק ג, ו, עמ' 494)

מתחלקת - נחקקת. **המדוּתִי** - תיקון המידות. **הולכות וכו'** - פועלות ברבדים פנימיים. **הפעלה** - התוצאה. **יפעה** - התגלות. **פעלתם החוזרת** - כוח הרצון והחשק שבאדם. **שגוב** - חיוק. **שנגיח** - שנאפשר. **בימים האחרונים** - בתקופה האחרונה.

הקדמה

האהבה היא כוח יסודי בנפש. האדם נמשך אחרי מה שהוא אוהב, ולכן הוא משקיע בו את מרצו ואת כוחותיו. מידת האהבה נטועה בטבע נפש האדם, אלא שיש צורך שהאדם יברר לעצמו מה באמת צריך לאהוב. בתחילה האדם אוהב בעיקר את מה שנעים לגופו או לנפשו, כמו אהבת מאכלים טעימים ואהבת כבוד. אך בתהליך התפתחותו השכלית והתורנית, הוא לומד אלו דברים הם אמיתיים וטובים באמת - וכך מתרוממת אהבתו לאהבת אלוהים, אהבת התורה, אהבת ישראל ואהבת הבריות כולן.

במבט ראשון נראה שיש סתירה בין אהבת ישראל ובין אהבת אלוהים; הרי כיצד אפשר לאהוב את ישראל, כאשר יש בהם חוטאים וחטאים? יש כאלה שפתרו את השאלה בקלות - הם אכן לא אוהבים את החוטאים. אך לא זוהי דרכה של תורה. הרב קוק מלמד אותנו כיצד להביט פנימה, ולראות את הנקודה הטובה והקדושה שנמצאת ברובד הפנימי של כל יהודי ושל עם ישראל בכל מצב.

מן הצד השני, אסור לשכוח את אהבת אלוהים; יש שיאמרו שהחטא הוא אנושי ונורמלי, ויש לאהוב ולקבל כל אדם כמות שהוא, כולל הרע שבו. תפיסה זו בעצם מתייאשת מיכולת האדם לתקן את עצמו ולהיות טוב באמת. היא חוטאת בכך שאינה מסתכלת על מהות האדם, אלא רואה בחיים המתגלים כלפי חוץ את חזות הכול.

בפרק זה נלמד שמהות האדם היא נשמתו הטהורה מכל חטא וחסרון, וכל שאיפתה של הנשמה היא להידיבק באלוהים, בטוב וביושר המוחלט. אמנם קשה להבחין בכך, מכיוון שהתגלות הנשמה בגוף היא תהליך ארוך של תיקון ושל צמיחה לאורך דורות, ובמשך התהליך אכן יש נפילות קשות - אך צריך להביט פנימה, אל מהות האדם, להתאזר באמונה, ולדעת שבסוף הכל יתוקן. יתר על כן: גם בעומק הרשעה - לעולם מתחבא ניצוץ של טוב הבא מהנשמה הטהורה.

אהבת ישראל יסודה בהכרה שהנשמה הטהורה היא מהות האדם. מתוך כך, גם בחיים, שכמוכן מגיעים מהנשמה, יש למצוא את הטוב שבכל מקום, ולהתאמץ ככל היכולת לתקן חסרון ורוע.

ביאורים

אהבת ישראל אינה רגש בלבד. אהבת ישראל היא גם חכמה עמוקה, שנובעת מההכרה שתכלית הבריאה כולה היא להיטיב לנבראים:

כיוון שהטוב השלם ביותר הוא שהעולם ידבק באלוהים, בטוב המוחלט - ניתנה בבריאה שאיפה עמוקה ופנימית לדבקות זו. זוהי המהות הפנימית והאמיתית של הבריאה כולה, שאליה כל נברא פטיי שייך בצורה מיוחדת על פי טבעו. לכן נאמר בבריאה: "וירא אלוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד" [בראשית א לא] - מפני שבמהותו העולם כולו הוא טוב, וכל הברואים כולם אוהבים. כל המהלך ההיסטורי וכל מהותה של התורה הם להיטיב לנבראים, כלומר להוציא לפועל, בחיים בעולם הזה, את השאיפה לדבקות באלוהים. אמנם אין זה פשוט להוציא לפועל שאיפה זו בחיים חומריים ובמצאות שמושכת בעוצמה אדירה את האדם לשפלות מוסרית, ולכן נבחר עם ישראל להיות המוביל שיוציא לפועל שאיפה זו בצורה מתוקנת, וממנו יקבלו ויושפעו שאר העמים.

ישראל הם מביאים את הבריאה אל תכליתה, אל הדבקות בטוב המוחלט, וזהו היסוד של אהבת ישראל - אמונה עמוקה בתפקיד הנצחי שניתן להם, שלשמו נבראו ושכל מהותם בנויה על פיו. האהבה הזו היא אהבה לאומית, אהבה לעם ישראל, שמתפרטת גם כאהבה לכל אדם ואדם מישראל.

אמנם אין זה אומר שבישראל אין חסרונות צריכים תיקון, אבל נשמת ישראל, במקורה האלוהי, טהורה היא, שואפת אל הטוב האלוהי. בירידה אל החיים החומריים אנו פוגשים סיבוכים שצריך לשים אליהם לב ולתקנם, אך המהות הנשמתית לא משתנה.

לעיתים ישנם דברי תורה שעלולים להחליש את אהבת ישראל ואת אהבת הבריות. למשל, מכך שרשעים חייבים בעונשים בעקבות מעשיהם, נראה שה' אוהב רק את הצדיקים. דברים אלה עומדים בסתירה לאהבת השם יתברך לעמו. על כן צריך ליישב את הסתירה, כך שאהבת ישראל תישאר במלואה, בלא שום חולשה או ספק. הדרך לכך היא לראות את הנשמה הטהורה, שרודפת אחרי הטוב, כמרכז האישיות.

הצלחת ירון בת ציפורה הי"ו

אהבת ישראל

אהבת ישראל והעבודה של הסנגוריא^א על הכלל^ב ועל הפרטים איננה רק עבודה הרגשית לבדה, כי-אם מקצוע גדול בתורה, וחכמה עמוקה ורחבה, רבת הענפים, שכלם צומחים ויונקים מלשד^ג טל אור תורת חסד.

(אורות ישראל ד, א)

האהבה הגדולה, שאנחנו אוהבים את אמתנו, לא תסמא את עינינו מלבקר^ד את כל מומיה, אבל הננו מוצאים את עצמיותה^ה, גם אחרי הבקרת היתר חפשית, נקיה מכל מום. כלך יפה רעיתי ומום אין בך (שיר השירים ד, ז).

(אורות ישראל ד, ג)

כל מה שבא בדברי תורה שבכתב ושבעל-פה, שיוכל לרפות^ו קצת את האהבה של ישראל^ז, אפלו ביחש לרשעים היתר מחלטים, הם נסיונות וברורים לאדם איך שיעלה על מדרגה עליונה של אהבת השם יתברך, עד שימצא לו דרך בין הסתירות קלן, ואהבת ישראל ואהבת הבריות תשאר בלבבו חיה וקיימת בלא שום גרעון ופקפוק בעולם.

(אורות ישראל ד, ד)

ביאורים

אתמול למדנו על כך שאהבת ישראל צריכה להתקיים גם במצבים של ירידה רוחנית. היום נראה שהאהבה צריכה להיות גם היחס הבסיסי שלנו לאומות העולם. הקב"ה ברא את הבריאה כולה - כל יצור וכל נברא, כל אדם וכל עם. מטרתו של הקב"ה היא להיטיב, ולכן בוודאי ישנה נקודה טובה בכל דבר שברא, ולמענה נבראה אותה בריאה. כיוון שכך, אנו צריכים לאהוב את כל הברואים השוכנים בעולם, שהרי הם חלק מהבריאה שברא ה', וייעודם הוא להשלים צד מסוים בעולם ולהיטיב בכך לכלל העולם. אהבה זו צריכה למלא את הלב כולו בלא שום הגבלה. גם כשיש רשעות בעולם, יש לאהוב מכל הלב ולעזור לתיקון, כיוון שלא הרשעות היא המהות, אלא הצד הטוב שקיים בכל נברא הוא המהות, ובשבילו הוא נוצר.

לכאורה, בתורה אנו רואים ההיפך. בתורה ישנם מקרים רבים שבהם מופיע חוסר אהבה לגויים, וישנן הלכות רבות שמתפרשות כאמירות נגדם. תפיסה זו היא שטחית, ואינה מעיינת במקורות ההפוכים, שבהם מתגלה אהבה לגויים.

כשמעיינים היטב במקורות השונים, מוביל יישוב הסתירות להבנה אמיתית - שאהבת הבריות צריכה להיות מלאה בלב לכל. אלא שבפועל, כשהדבר בא לידי מעשה, ישנה בעיה בכך: אנו עלולים להתקרב יותר מדי לגויים, וללמוד מדרכם הרעה ומהרשעות שקיימת בהם. לכן, לא תמיד מתבטאת האהבה בקירבה מעשית. לפעמים דווקא תפיסת מרחק מבטאת את האהבה וההטבה באופן האמתי, כיוון שריחוק זה ישמור על הדרגה הרוחנית של עם ישראל - העם שמביא לתיקון הבריאה ועוזר לה.

מדוע עלינו לאהוב במיוחד את האדם, יותר מאשר שאר הבריות שברא ה'? כי האנושות היא עיקר העולם, וכל שאר הברואים נבראו כדי לשמשם. על כן, אהבת הבריות הגדולה ביותר היא אהבת האדם.

אהבת האדם צריכה לכלול את כל בני האדם, כי כולם טמונה נקודה טובה. לכן ראוי להכיר לעומק את העמים ואת הקבוצות השונות בעולם, כדי למצוא את נקודות הטוב שבכל קבוצה, וכך תוכל האהבה אליהם לצמוח. ככל שנכיר ונזהה את הטוב הטמון בהם, נוכל להבין מדוע ברא אותם ה', וממילא לאהוב אותם.

לכאורה נראה שמי שאוהב את אומות העולם, אוהב פחות את עם ישראל. הרב קוק מחדש שההיפך הוא הנכון - אהבה הבריות היא הבסיס לאהבה הגדולה של עם ישראל, שהרי ישראל הם המביאים את הטובה לבריות כולן. על כן, ככל שאדם אוהב יותר את הבריות - כך הוא אוהב יותר את ישראל, שעתידיים להביא טוב אין-סופי לכלל הבריות.

לעומת זאת, החושב שהאומות שייכות במהותן לרשע בלבד, וממילא אין שום טוב באומות, נפגם אצלו כל המושג של החסד וההטבה לברואים, והוא אינו תופס את התיקון הנפלא של עילוי המציאות כולה, וממילא גם ההבנה הנכונה של מעלת עם ישראל חסרה לו.

הרחבות

• דברים שכדאי לקבל מהגויים

יצירות-העין הגורמת לראות בכל מה שחוץ לגבול האמה המיוחדת... רק פעור וטמאה. במקום אחר מוסיף הרב קוק, שלא זו בלבד שאפשר להסתכל בהערכה על תכנים הנמצאים אצל הגויים, אלא אפשר ואף ראוי גם ללמוד מהם: "צדקה עשה הקב"ה עם עולמו, מה שלא נתן כל הכישרונות במקום אחד, לא באיש אחד ולא בעם אחד... אוצר סגולת עולמים בישראל הוא גנוז. אבל כדי לאחד במונן כללי גם כן את העולם עמם מוכרחים צדדי כישרונות מיוחדים להיות חסרים בישראל, כדי שיושלמו על ידי העולם, וכל נדיבי עמים. בזה יש מקום לקבלה שישראל מקבל מהעולם, וממילא פנויה היא הדרך כלפי ההשפעה" [אורות עמ' קנב]. כלומר, כדי שתיווצר בעולם אחדות, וכדי שיוכל עם ישראל להשפיע את השפעתו הטובה על הגויים, יצר הקב"ה יחסי נתינה וקבלה הדדיים בין ישראל לאומות העולם.

בהמשך מבאר הרב קוק מה עלינו לקבל מהגויים ומה לא: "פנימיות החיים שלימה היא בישראל, באין צורך להיעזר משום כוח זר בעולם... ולחיצוניות החיים מזדמן שצריך השלמה דווקא מבחוץ, 'פיתונו של יפת באהלי שם' [מגילה ט, ב]... ומשפע פנימיות החיים כנסת ישראל היא רק משפעת ולא מקבלת, ה' בודד יחננו ואין עמו אל נכר" [שם].

האהבה צריכה להיות מלאה בלב לכל.

(מדות הראייה, אהבה, א)

אהבת הבריות אהבת הבריות טפול מרבה, להרחיבה ברחב הראוי לה, נגד השטחיות הנראתה בסקירה הראשונה על ידי שמוש שאינו כל צרכו, מצד התורה ומצד המוסר המנהגי, כאלו יש נגודים ולפחות שויון-נפש לאהבה זו, שהיא צריכה להתמלא תמיד בכל חדריו הנפש. המעמד היחיד עליון באהבת הבריות צריכה לקחת אהבת האדם, והיא צריכה להתפשט על כל האדם, כלו, למרות כל שנויי דעות דתות ואמונות, ולמרות כל החלוקים של הגזעים והאקלימים, נכון הדבר לרדת לסוף דעתם של העמים והקבוצים השונים, כמה שאפשר ללמוד את אפיים ואת תכונותיהם, למען דעת איך לבסס את האהבה האנושית על יסודות המתקרבים למעשה. כי רק על נפש עשירה באהבת הבריות ואהבת אדם תוכל אהבת האמה להתנשא בגאון אצילותה וגדלתה הרוחנית והמעשית. יצירות-העין הגורמת לראות בכל מה שחוץ לגבול האמה המיוחדת, אפלו אם הוא חוץ לגבול ישראל, רק פעור וטמאה, היא מהמחשפים הנוראים שגורמים הריסה פלילית לכל בגני הטוב הרוחני, שכל נפש עדינה מצפה לאורו.

(מדות הראייה, אהבה, י)

לכל - לכל הברואים. הבריות - הברואים (אף גויים ובעלי-חיים). טפול - לימוד מעמיק. שמוש שאינו כל צרכו - לימוד שטחי. המוסר המנהגי - ההנהגה המקובלת שהאהבה הלאומית מעוררת שנאה לזרים. שויון נפש - חוסר התייחסות, התעלמות. כל האדם - כל בני האדם. יסודות המתקרבים - ההתבוננות בתכונות האומות מסייעת שהאהבה לא תתבסס על עניינים מופשטים בלבד. רק וכו' - לראות באומה השנייה כיעור.

ביאורים

היום נעסוק בעיקר בצורך של לימוד נושא האהבה - הן כלפי עם ישראל, והן כלפי כל הבריות. מדוע יש צורך ללמוד על אהבה, הרי האהבה היא מידה טבעית בישראל?

ראשית, **ביחס לעם ישראל** - אכן בכל יחיד מאומות העולם טבועה אהבה לעמו, באופן טבעי ונורמלי. אך התשתית לאהבה זו היא צרכים חומריים ותחושה של מכנה משותף: רווחה כלכלית, חברה נעימה, שפה, תרבות ועוד. ההתאגדות הלאומית יוצרת דברים אלה, ועל כן הם אוהבים את עמם. צרכים אלה פשוטים וטבעיים, ואין צורך לחזקם בלימוד וחינוך. לעומת זאת, הקשר הלאומי בישראל נובע מאידיאלים משותפים, אידיאלים רוחניים ונשגבים. אידיאלים מרוממים כאלה דורשים לימוד מעמיק וחינוך ארוך-שנים. אדם הוא חומרי מטבעו, וקשה לו להתרומם לשאיפות רוחניות גבוהות. על כן, כדי לחזק את אהבת היחיד מישאל לעמו, יש צורך לעסוק בלימוד וביחיון לאידיאלים הלאומיים של ישראל: תיקון העולם באמצעות ההליכה בדרך ה', לימוד תורתו, שמירת מצוותיו ועוד.

שנית, **ביחס לאהבת כל הבריות**. אמנם אהבת הבריות צריכה לבוא מתוך מידת החסד, מידה טבעית לאדם מישאל. אסור שהיא תנבע רק מציווי. אהבה-בכורח שכזו תעדי על האדם שהוא טובל מחולי נפשי, שהרי החסד היא מידה ישראלית שצריכה להיות טבועה בנפשו. עם זאת, הנטייה לאהוב את הכל נפגעת מסתירות לכאורה שיש בתורה, הנובעות מהבנה שטחית בתורה, ומתפיסות עולם רווחות, הגורסות כי יש לשנוא את הגויים. תפיסות אלו נובעות מכך שלומדים רק את צד הנגלה בתורה, שהוא צמצום האידיאלים הגדולים לתוך עולם המעשה המסובך.

את כל הסתירות הללו צריכה אהבת הבריות לנצח, ובשביל כך יש להעמיק בתורה.

יש סיבה נוספת להעמקה בלימוד האהבה: **לעיתים האהבה לאומית יכולה להתנגש עם מצוות התורה**. הרב קוק מלמד אותנו שאם תנתק האהבה מקיים מצוות ותוותר על הגנת האומה ופיתוחה למען פיתוח האנושות בכללה, היא תאבד את המקור המחיה אותה - האהבה האלוהית לכול, שהיא שורש כל האהבות. הצינון לקבל את האהבה הוא מהאהבה האלוהית לכול, והצינון היחיד לקבל אהבה אלוהית זו הוא התורה והמצוות, שמגיעות לעולם דרך עם ישראל.

כדי להגיע למצב שבו האהבה לכל הבריות לא תעמוד בסתירה לשמירת מצוות קלה כבחמורה, עלינו להעמיק ולהבין שכל המצוות ודקדוקי תורה נובעים דווקא משאיפת החסד והאהבה.

מתוך ההבנה שיש לאהוב כל אדם, צריך להסתכל בטוב שבכל אדם, שהוא עיקרו באמת. כשנוהגים כך, פורחת האהבה ומתחזקת באופן חדי - האנשים חשים באהבתו של האדם וגם הם אוהבים אותו, אהבה אמיתית ועמוקה. אהבתו לרשעים היא אהבה אמיתית, אהבה שמדגישה את הטוב שקיים בעומק כל רע, טוב שהוא האמת השורשית והנכונה ביותר.

הרחבות

• אהבת הרשעים

לנצח סתירות רבות, המפזרות כצוירי מכשול, במאמרים בודדים. הרב קוק כותב שישנם מאמרי חז"ל שלכאורה יש בהם סתירה לערך אהבת הבריות, ועלינו להתמודד עם הסתירה הזו. דוגמה להתמודדות עם מאמר שנראה כמצמצם את אהבת הבריות, נוכל למצוא בדברי הרב שניאור זלמן מלאדי, בהתייחסו לדברי חז"ל בעניין שנאת אדם רשע.

הגמרא אומרת שמותר לשנוא אדם רשע, ואף מצוה לשנוא אותו, כפי שנאמר [משלי ח, ג]: "יראת ה' שנאת רע" [פסחים יג:]. כותב על כך הרב שניאור זלמן מלאדי: "הינו בחברו בתורה ומצוות, וכבר קיים בו מצוות 'הוכח תוכיח את עמיתך'... ואף על פי כן לא שב מחטאו, כמו שכתוב בספר חרדים. אבל מי שאינו חברו ואינו מקורב אצלו, הנה על זה אמר הלל הזקן: 'הוי מתלמידי של אהרון אוהב שלום וכו', אוהב את הבריות ומקרבן לתורה' לומר, שאף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו, ולכן נקראים בשם 'בריות' בעלמא - צריך למשכן בחבלי עבודתו אהבה... וגם המקורבים אליו והוכיחם ולא שבו מעוונותיהם שמצוה לאהבתם - מצוה לאהבם גם כן. ושתייהם הן אמת: שנאה מצד הרע שבהם, ואהבה מצד בחינת הטוב הגנוש שבהם, שהיא ניצוץ אלהות שבתוכם המחיה נפשם האלוהית" [תניא פרק לב].

במקום אחר מוסיף הרב קוק, שלא זו בלבד שיש להתייחס גם אל הרשע באהבה, אלא שצריך לדעת שהטוב שבך ששע, שכלפיו מכוונת האהבה, שייך לעצמותו יותר מאשר הרע [מידות הראי"ה, אהבה ט].

לעילוי נשמת משה בן שמחה בניטח ז"ל

היחוד שבהאבת ישראל

אהבת ישראל צריכה להתפרנס. אינה דומה לאהבה הטבעית שבכל אמה, שנמצאת ביחידיה. כל אמה יסודה הוא רק טבעי פשוט, הכרח החיים והקבוצה, מלוי הרצונות הטבעיים, הנוחים - על-ידי קבוצה שיש להם קשורים אמיצים זה לזה, והרצון הזה אינו צריך להיות מתעורר על-ידי סבות למוזיות וחושייות. אבל קשור של כנסת-ישראל בנוי הוא ביותר על מאויים רוחניים משתפים, שבעצמם הם צריכים אמוץ וחזק רוחני מרבה מאד גם בלבם של כל יחיד, וכל-שכן בחיי הצבור כולו.

(אורות ישראל, ד, ח)

ממקור החסד צריכה אהבת הבריות להתפרץ, לא בתוך חק מצוה, כי אז תאבד חלקה היותר ברור מזה, כי אם בתוך תנועה נפשית פנימית עזה. והיא צריכה לעמד בנסיונות קשים מאד, לנצח סתירות רבות, המפזרות כצוירי מכשול, במאמרים בודדים, בשטחיותן של פמה הלכות, ובהמון השקפות, הבאות מהצמצום שבחלק הגלוי של התורה, והמוסר הלאומי.

אבל ברור הוא, שאף מתרחקת היא אהבה ממקורה האלהי, יקמול פרוחה, והמקור האלהי מופיע הוא את אורו על ידי צנורות התורה והמעשה, ועל ידי הצמצום הלאומי המיחד.

ובזה באה עבודת רוח גדולה, איך לקיים את כל הצנורות במעמד, ועם זה ישאב מימי החסד בטרתם והרחבתם המקורית. פמה פעמים מכרחים לרדת למעמקי מחשכים, כדי לחפר דוקא משם את האורה היותר חפשית, היותר גדולה ועליונה.

(אורות הקדש חלק ג, דרך הקדש, אהבת הבריות ממקור החסד, עמ' שיח)

כשמתפללים באמת בצד הטוב של כל אחד ואחד, מתאהב האדם על הבריות בחבה פנימית, ואיננו צריך להזדקק לשום אבק של חנפה. כי ההתענינות בצד הטוב, שהוא פוגש תמיד, מכסה ומגונן באמת את כל הצדדים הרעים, וכסה קלון ערום.

(אורות הקדש חלק ג, דרך הקדש, הסתכלות בצד הטוב, עמ' שד)

ביאורים

אנו רגילים לשלכל מידה יש גבול, והקצנה בה אינה טובה. דבר זה נכון אמנם גם במידת החסד, אבל רק בחסד המעשי. לדוגמה, כאשר דנים אדם שהסית את חברו לעבוד עבודה זרה, מצווה התורה שלא לחמול עליו ולא לחפש לו זכות כדי לפוטרו מעונש המיתה. אי אפשר לרחם על החוטא, כיוון שיש צורך בהרתעה: "יָכַל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ וְלֹא יוֹסְפוּ לַעֲשׂוֹת כְּדָבָר הָרַע הַזֶּה כְּקִרְבָּךְ".

לעומת זאת, בהשקפת העולם העיונית צריך להתאמץ להביט על הכל בעין של חסד בלי גבול, אפילו על הרשעים היותר מוחלטים, ואפילו על המסית. ההסתכלות שמחשבת כמה נזק וכמה רע עשה הרשע, נובעת מזיהוי האדם עם מעשיו הרעים. במקום זאת, צריך ליחס את האדם אל הנקודה האלוהית שבו, וכך ייווצרו חמלה ורחמים על האדם שנפל למעשים שפלים כאלו. בהסתכלות זו אפשר למצוא דבר טוב אפילו במעשיו הרעים, למעט את חשיבות רעתו ולהגדיל את חשיבות טובתו. אפילו במסית יש למצוא כוונה טובה שהייתה טמונה ונסתרת בהסתה. עצם מציאת הטוב שבהסתה מסלק מההסתה את חומרתה - שהרי בתחילה נראה כאילו כפר לגמרי באלוהי ישראל, אך באמצעות המחשבה הטובה עליו יתברר שגם לו יש חיבור לאלוהי ישראל, וכך תתוקן נשמתו של המסית.

בהנהגה זו מידמים לעין האלוהית, שמביטה על כל הברואים בעין החסד ורוצה להיטיב לכולם, לקדוש-ברוך-הוא, שחפץ להיטיב לכול.

חכמינו מלמדים אותנו שאפילו מהאויבים היותר גדולים שלנו, כעמלק, יצאו בסוף אנשים מתוקנים מאוד - וזה מלמד אותנו לא להיסחף בשנאה אפילו כלפי אויבים מרים ורשעים כאלו, כי גם בהם יש גרעין של טוב שעתיד להתברר. מִזֶּה נלמד קל וחומר איך להתייחס, למשל, לחלוצים, בוני ציון וארץ ישראל, או ליהודים שייסדו את הקומוניזם - הם אמנם עושים רע, אך גם בו יש טוב, ונוסף על כך ששאיפתם אינה לעשות רע אלא לעשות טוב, אלא שהם טועים.

אנשים ישרים וגיבורים, שרוצים באמת בתיקון העולם, צריכים להתבונן בדעות ובהשקפות של הדור, ולמצוא את הטוב שבהן. הרב קוק מוסיף שאפשר להוציא מדעות אלה יתרון שאינו תמיד קיים בתפיסות המקובלות אצל המאמינים: דעות אלו לא נובעות ממה שכתוב בספר - שחיצוני לאדם - אלא הן נובעות מהחיים עצמם, ולכן הן מבוררות יותר ומשפיעות יותר על החיים. יסודות קדושים אלה יאירו לנו, לאחר שדעות אלה יעברו את הזיכרון הנדרש אצל ישרי הלב, עובדי עבודת הקודש.

הרחבות

• זיכרון כוחות הרוע

מִבְּנֵי בְּנֵי שֵׁל סִיסְרָא לְמִדּוּ תוֹרָה בִּירוּשָׁלַיִם. המהר"ל מסביר תופעה זו תוך התבוננות חודרת בכוח הרשעה: "דע, כי מה שספרו כאן מן הרשעים שזרעם נתגייר בישראל ולמדו תורה ברבים הוא ענין נפלא. כי יש לך (ל)דעת, שהרשעים כאשר הם מופלגים ברשעות ויש להם כוח גדול מאוד כמו שהיה לאלו שזכר (=שהזכיר), אי אפשר שלא יהיה מצורף (ה)כוח שלהם אל כוח עליון - כוח השם יתברך, רק שהיה זה אצלם בטומאה. אבל אצל הבנים כאשר נתגייירו ונזדכך ונתלבן ולפיכך היו בניהם גדולים מלמדים תורה ברבים" [נצח ישראל ז]. דברי המהר"ל מתאימים לדברי הרב קוק המובאים כאן, המסבירים שברשעה טמונה נקודה חיובית שמכוסה ברשעה ובטומאה, ואפשר לזכך נקודה זו. אך דברי המהר"ל כאן אמורים ביחס לרשעים בעלי עוצמה, והרב קוק מרחיב את הדברים על כל סוגי הרשעה.

• גרים מעמלק

שָׂאִין לָנוּ לְהִסְחֹף בְּזָרִים שֶׁל שְׂנָאָה גַם עַל הָאוֹיֵב הַיּוֹתֵר נוֹרָא. ייתכן שהרב קוק רומז כאן לעמלק, וכפי שמשמע מדברי האגדה: "מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק" [סנהדרין צו, ב; גיטין נו, ב].

בדברים אלו ישנו גם חידוש הלכתי: במכילתא נאמר בשם ר' אליעזר שאין מקבלים גרים מעמלק [בשלח פרשה ב], ואילו באגדה זו, שמקורה מן הגמרא, משמע שאפשר לקבל גרים מעמלק. על פי זה מסביר החיד"א מדוע לדברי הרמב"ם מקבלים גרים מעמלק [הלכות איסורי ביאה יב, יז], מפני שפסק על פי הגמרא ולא כמכילתא [עין זוכר מערכת ג, א].

עֲבוּדָה גְדוֹלָה וּמְאִירָה הִיא לְהִסִּיר אֶת הַפֶּעַס מִן הַלֵּב לְגַמְרֵי, לְהַבִּיט עַל הַכֹּל בְּעֵין יָפֵה, בְּחִמְלָה שֶׁל חֶסֶד, שָׂאִין לָהּ גְבוּל, לְהַדְמוֹת לְעֵין הָעֵלְיוֹנָה, עֵינָא עֵלְאָה°, עֵינָא דְכֻלָּא חוּרָא°, גַּם עַל מַה שֶׁעוֹשִׂים הָרְשָׁעִים, גַּם עַל הָרָעִים הַיּוֹתֵר מְחֻלָּטִים בְּרִשְׁעוֹת, לְחַמֵּל עַל הַיּוֹתֵם נִשְׁקָעִים בְּבִץ הָרִשְׁעָה, וְלִמְצֹא אֶת הַצַּד הַטּוֹב שִׁבְהֵם, וְלִמְעַט אֶת הָעֶרֶךְ שֶׁל הַחוּבָה, וְלְהַרְבוֹת אֶת עֶרֶךְ הַזְכוּת גַּם עַל הַמְּסִיתִים וְהַמְּדִיחִים°, שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר לֹא תִחְמַל וְלֹא תִכְסֶה, זֶהוּ רַק בְּעַת שֶׁהִמְשִׁפֵּט° נוֹגֵעַ לְמַעֲשֵׂה, אֲבָל בְּהַצַּד הָעֵינִי יֵשׁ לְדוֹן הַרְבָּה, לְמַצֵּא אֶת הַפְּנֵה הַטּוֹבָה, שֶׁהִיא יְכוּלָה לְהִיּוֹת גְּנוּזָה גַם בְּהִסְתָּה וְהַדְחָה, וְכִשְׁמוֹצָאִים אוֹתָהּ הַנִּקְדָּה מְסַלְקִים בְּזֶה אֶת כַּח הָאֲרִסִי שֶׁבְּהִסְתָּה עֲצָמָה, וְכַח הַמְהַרֵּס שִׁבְהָ הוֹלֵךְ וּמְתַמְעֵט, שְׂסוֹפֵן שֶׁל רִשְׁעִים כְּאֵלֶּה גַם הֵם לְהִיּוֹת מוֹתֵתִיקָנִים.

וְכִשְׂאֵנוּ מוֹתְבוֹנִיִּים עַל הָאֲגָדָה הָאוֹמְרָת, מִבְּנֵי בְּנֵי שֵׁל סִיסְרָא לְמִדּוּ תוֹרָה בִּירוּשָׁלַיִם, מִבְּנֵי בְּנֵי שֵׁל הָמָן לְמִדּוּ תוֹרָה בְּבִנֵי בְּרַק, אֲנוּ חוֹדְרִים לְעִמּוֹק הַחֶסֶד, שָׂאִין לָנוּ לְהִסְחֹף בְּזָרִים שֶׁל שְׂנָאָה גַם עַל הָאוֹיֵב הַיּוֹתֵר נוֹרָא. וּמִזֶּה אֲנוּ דָּנִים° דִּין קַל וְחִמּוֹר לְאוֹתָם שֶׁהֵם גּוֹרְמִים לָנוּ צָעַר בְּדַעוֹתֵיהֶם וְעֵינֵי הָרִיסָה שֶׁלָּהֶם, בְּשִׁבִּיל מִטְרוֹת טוֹבוֹת לְפִי דַעְתָּם, וְקַל וְחִמּוֹר כְּשֶׁהַמְּטְרוֹת הַטּוֹבוֹת הֵן יוֹצְאוֹת מִן הַכַּח אֶל הַפֶּעַל וְעוֹשׂוֹת דְּבָרִים טוֹבִים וּמְתַקְנִים. אַף עַל פִּי שֶׁעַם הַטּוֹב יֵשׁ בּוֹ גַם כֵּן רַע וְקַלְקוּל, אִין הָרַע מְבַטֵּל אֶת הַטּוֹב.

וְעַל יִשְׂרֵי לֵב, גְּבוּרֵי כַח, הָעוֹסְקִים בְּעִבּוּדַת הַקֹּדֶשׁ, בְּאֲמֹת וּבְתַמִּים, לְזַכֵּךְ אֶת כָּל הַמְּחֻשְׁבוֹת, הַפּוֹעֵלוֹת בְּחַיִּים וּבְמִצְיָאוֹתָם, מִהַשְׁמָרִים° שֶׁלָּהֶן, וְלְהַעֲמִידֵן עַל הַתִּכְן הַיּוֹתֵר צַח וְבָרוּר. וְאֵז דְּוִקָא מִמְּחֻשְׁבוֹת הַמְּעֻרְבוֹת בְּרִשְׁעָה וְטִמְאָה יוֹצֵא אוֹר גְּדוֹל, שֶׁמְחַדֵּשׁ כַּח שֶׁל חַיִּים, הָעוֹלָה עַל גְּבֵי הַשְּׂמוֹת הָרְגִילִים° בְּעוֹלָם, וּמְתַאֵים אֶל הַתְּכָנִים הָעֲצָמִיִּים°, שֶׁהֵם יוֹתֵר מְבָרְרִים וְיוֹתֵר חֻזְקִים בְּמִצְיָאוֹת, יוֹתֵר מְאֻמְצִים אֶת הַרוּחַ, וְיוֹתֵר מְשֻׁפְּרִים אֶת הַחַיִּים, וּמְרַעְנֵנִים אוֹתָם.

(אורות הקדש חלק ג, דרך הקדש, העין העליונה, עמ' שכו)

ההבטה בעין טובה גם על הרע

אין להיסחף בשנאה

ממחשבות המעורבות ברשע יוצא אור גדול

הקדמה

החינוך הישראלי נדרש תמיד להתמודד ולהכריע בין שני צירים: בין ציר ההצלחה הגשמית והתנאים החיצוניים, ובין בניין של עולם פנימי עשיר ושל קניינים רוחניים. בדרך כלל גברה בעם ישראל ההכרה שהעבודה הפנימית ובניין עולם הקודש הם שיביאו את התוצאה הרצויה של החינוך, ודווקא בדרך זו יבואו בנינו להמשיך את דרך אבותיהם, ולמלא את הייעוד שלשמו נבחר עם ישראל - להיות עם סגולה.

אך כשהחלה תנועת ההשכלה לצבור תאוצה, גם בקרב העם היהודי החלו להימשך אליה ולשאוב ממנה. רבים חשו כי אם הצעירים לא ילמדו לימודי מדע ומקצוע בצורה רצינית כבר מגיל הנערות, הם לא יוכלו להתמודד עם כל קשיי החיים. גם בין השומרים אמונים למסורת ישראל העתיקה נוצרו שילובים שונים בין עולם החול לבין עולם הקודש, מה שעלול היה לגרום לטשטוש מסגרת הקודש שאותה בנה עמנו במשך אלפי שנים. הקשר החי בין העם לבין ספריו שנרכש בעמל רב; רק אם טועמים את 'מרירות הסם' ומתאמצים להכין את כוונת התורה - זוכים לטעום מיינה של תורה, ולהחיות בעולם את תכני הקודש הנמסרים בה.

בפסקאות הבאות מציין הרב קוק את ההכרח לשמר את דרך הקודש המיוחדת כל-כך לעם ישראל, כמו גם את הצורך והמחויבות לעסוק בעולם החול ולבנות אותו, כדי שיהיה אפשר להגשים את ההתיישבות החדשה בארץ ישראל בצורה נאותה. לצורך זה הוא מברר כאן את יחסי החול והקודש בעולם של חינוך, בודק מה העיקר ומה הטפל, וכך מתבררת הצורה הראויה למוסדות השונים שיעצבו את אופייה של המדינה שתקום בעזרת השם. דגש מיוחד הוא נותן לחינוך של עם ישראל מתוך העמדת התורה בראש, לעומת אפשרויות אחרות של חינוך, כפי שפורט לעיל.

נקודה נוספת שיש לתת עליה את הדעת היא החילוק שבין החידוש לבין שימור הקיים - חילוק שאפשר לראות בהבדלים שבין היישוב הישן ליישוב החדש. בני היישוב הישן שייכים לעולם של קודש, ואינם מוכנים לשמוע אף מילה של חולין בתוך המחנה שלהם. הרב קוק מבין את הדרישה שלהם, אף-על-פי שבעצמו הוא פועל למען החידוש ולמען הפנמת ערכי החולין כמשלימים ומסייעים לעולם הרוחני - וכמובן טפלים לו. מטוטלת זו שבין הפנים והחוץ, שבין הקודש והחול, והיכולת לאזן אותה בצורה ישרה - היא שתבנה את העם שלנו, על כל אגפיו השונים, כמקשה אחת, וכל סערה לא תוכל להניעו ממקומו.

ביאורים

מהו חינוך? מהי המטרה העיקרית שעומדת לנגד עינינו כמחנכים וכחינוכים? הרב קוק מלמד כי תפקיד החינוך הוא לעשות את האדם טוב וישר. בניגוד למה שמקובל לחשוב, ההצלחה הגשמית והכלכלית והתפארת שלהם יזכה האדם בחייו הן מטרות משניות, שנועדו רק לסייע לתפקידי המרכזי של החינוך. לכן עיקר החינוך הוא באמצעות לימוד התורה שניתנה מאלוהי הנצח, מה', כי התכנים שלה מלמדים אותנו איך להיות טובים וישרים.

כאשר אנו ניגשים למקצוע החינוך, אנו נדרשים להכריע כמה זמן להקדיש לתחום לימודי החול. הרי ישנו צורך לתת כלים לעתיד כדי שהאדם יוכל ללמוד מקצוע ולפרנס את ביתו. הרב קוק מסביר שאלו מטרות נעלות ורצויות, אך לחינוך ישנן מטרות עליונות יותר. החינוך אינו רק לימוד של כלכלה נבונה ושל רכישת מקצוע, אלא בניית אישיות רוחנית. מגיל צעיר מלמד עם ישראל את ילדיו להבדיל בין קודש לחול, בין עיקר לטפל, וכך למד הנער להכיר את התשתית הערכית שעומדת בבסיס הקשר שלנו לקב"ה.

החינוך הישראלי מדגיש דווקא את לימוד התורה, שמשנה את האישיות, ונובע מהקישור של התורה לנשמת האדם. כולנו רוצים להצליח בחיים, והצלחה אמיתית היא הצלחה רוחנית, הפיכת האישיות לטובה וישרה. לשם כך אנו זקוקים לחינוך שמדגיש את המוסר, את הטוב ואת הישר. התורה בונה באדם ישר אלוהי, הן מכוח הדעת והמוסר שלמדים ממנה, והן מן הצד הסגולי שבה. זהו חינוך שמעניק לשנים הבאות תוכן עמוק, ומתעלה מעל חיי חומר אנושיים בלבד. במקום לראות את הפרנסה עצמה בתור המודד להצלחה, רואה הנער כי הצלחת האדם נמדדת במישורים אחרים - במישור המוסרי, במישור של התרומה לציבור ובמישור של קודש.

בעברית נוהגים לשאול: 'ממה אתה מתפרנס?', אך בשפה האנגלית תישאל אותה שאלה כך: 'מה אתה עושה כדי לחיות?'. אצל עם ישראל הכסף הוא רק אמצעי שבעזרתו אפשר לצקת תוכן בחיים ארוכי הטווח של עם הנצח, והוא אינו, חלילה, נקודת עצם החיים. לימוד התורה הוא האופן שמאפשר את החינוך הזה בצורה הטובה ביותר.

חנוכה

מטרת החנוכה היא להכשיר את האדם לצורתו המתקנת, שהנקדה המרכזית שבה היא לעשותו טוב וישר. מאז אשר החל אברהם אבינו לקרא בשם ד', היתה לנו לנחלה, כי כל מה שתהיה משרשת בלבו של אדם יותר הקריאה בשם ד', כן יגדל טובו וישרו, ויהיה יותר מאשר לעצמו ולחברה כלה.

כנסת ישראל נתיחדה מכל האמות להרים ברמה את הדגל של החלטה זאת בעולם, שהטוב והישר של האדם היא התכלית היותר נשגבה שלו, ושהקריאה בשם ד' והשרשת ידיעה זו היא ההכשרה היותר בטוחה למגמה זו, עד שהמגמה וההכשר הנם דבר אחד ולא יתפרדו. וכאשר לתכלית השרשת הקריאה בשם ד' בלב ונפש, ביחיד ובאמה בכללה, דרוש תלמוד קבוע, משחר טל הילדות של האדם, על כן לקח מקום בראש החנוכה הישראלי תלמוד תורה - ודוקא תלמוד תורה ולא ידיעות אחרות, שאין מטרתן כי אם להכשיר את האדם למלחמת החיים, ולא לעשותו טוב וישר לפני ד' ואדם. זאת היא הדרך העתיקה, אשר בה הלכו אבותינו מעולם, ועל פי דרך זה נשמר שם ישראל בכלל, והצליחו גם עשו פרי, שיצאו מגדולי הדורות המציינים מאורי אור בעד האמה ובעד כל העולם כלו.

הכשרת האדם למלחמת החיים נחשבה בנו תמיד למדרגה השניה של צדדי החנוכה, ולא עצם מטרתו. ברבות הימים עברו על ראשנו גלי הזמן, ועם ישיבתנו בארצות הגוים, אשר המטרה הראשית של חנוכה אינה כי אם ההכשרה של האדם למלחמת החיים, והדרישה של הטוב והישר, וקל וחמר הקריאה בשם ד', שהיא הבסיס שלה, - גם אחר שספגו מעט מזה אל תוכה על ידי צנורותינו, נחשבו בכל זאת לטפל נגד ההכשר אל החיים החמריים ומלחמתם, - חדר גם בנו רוח כזה. ורבים מאד הם לדאבוננו, אשר שכחו את צורת החנוכה העקרית שלנו, וישפּיחו מבתי למונדיהם את הראשיות של מטרת הישר והטוב ואת הקריאה בשם ד' הקשורה בה, ויטביעו את חותם החנוכה כלו רק על הכשרת החיים הזמניים, במלחמתם ותאוותיהם.

האמה בכללה חשה וגדולה הכירו את הספנה הצפויה מזיוף חותמנו זה. ולשם דגל מלחמה נקבע, בחזקת-יד ובמסירות-נפש נגד כל גלי הזמן, חותם צר על בתי החנוכה העתיקים, שיהיו מיחדים רק לרוח ישראל ומטרתו המיוחדת, והטפל של מלחמת החיים יבקש מן הצד, באופן אשר יודע כי יש הבדל בין קדש לחל. הידיעה הבוררה, שנצח ישראל לא ישקר, וכי למרות כל צרכי הזמנים, המשתנים ומתחדשים, היסוד הראשי קבוע הוא ועומד: מלכות ד' וממשלתו, הכשרת האדם והאמה ללכת בדרך, המפשעת מהחנוכה היסודי, המיוחד בלא שום שתוף, רק לתלמוד תורה, זהו עומד לעד. "מלכותך מלכות כל עלמים, וממשלתך בכל דור ודור".

מוסדות עתיקים ממין זה יש לנו בגולה על ידי רועי ישראל, גאוני וצדיקי הדורות, וביותר בארץ הקדש, - מקום-המבצר לרוח עמנו היסודי לעד, - ובהם נתפאר סלה.

(אגרות הראיה, אגרת קט)

לנו לנחלה - עניין המונחל במסורת הדורות. **כנסת ישראל** - עם ישראל לדורותיו. **למלחמת החיים** - להסתדר בחיים (החומריים), פרנסה וכדומה. **הראשיות** - המרכזיות. **בתי החנוכה העתיקים** - תלמודי תורה וישיבות. **יבקש מן הצד** - יעסקו באופן צדדי.

ביאורים

שתי דרכים עיקריות יש לחינוך: דרך אחת היא זו שמכירה רק את מקומם של הקודש והקדושה. בדרך זו אחוז בני היישוב הישן. הדרך השנייה הייתה של אלו המשלבים את לימודי החול בתוך המסגרת העיקרית של החינוך. כחלק ממצוות האב בנוגע לבניו, ישנו ציווי על האדם ללמד את בנו אומנות, כדי שיוכל להתפרנס בכבוד. אלא שכאן טמון מוקש. העיסוק הנרחב בלימודי החול והמקצוע עלול לבוא על חשבון ההתמסרות ללימודי הקודש, ובסופו של דבר על חשבון הערכים, הקדושה, והמוסר, שאליהם אנו מחנכים את הילד משחר ילדותו. היתרון המיוחד שלנו על פני עמים אחרים הוא "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", זהו החידוש של עם ישראל ועמו אנו הולכים. אף שאפשר למנות אחוז גבוה של יהודים שקיבלו פרס נובל או תארי כבוד אחרים, לא בזה ייחודיותנו ולא זו מגמת החינוך הישראלי. המגמה שאליה אנו שואפים שייכת לרוחניות ולקודש, לתורה - שהיא עמוקה ופנימית לאין ערוך מכל חכמה אחרת בעולם. זה ייעודנו, זו התכונה הלאומית שלנו, וזו הברכה שעלינו להביא לאומות העולם.

הרב קוק מביע חשש שאם החינוך אינו מכוון באיזון הנכון, העקרוני והמעשי, למטרות הללו, עלולים הילדים להתרחק מדרכם של אבותיהם. מאידך, כאשר זוכרים את העיקר בחיים - גם הבנים יתקרבו לדרך הקודש. הדגש שצריך לעמוד נגד עיני המחנכים הוא החלוקה בין עיקר לטפל, בין המוקד לבין המעטפת שמסייעת לו. עיסוק נרחב בתחומי מדע וכלכלה לפרטיהם המגוונים עלול להסיט את דעתו של הנער אל התוצאות המידיות שאפשר 'להרוויח' מכך, ובכך יפסיד את שלבי הסולם אל הקודש, שאותם חווה ילד שגדל בלימוד תורה. העלייה בשלבי הסולם לפי הסדר הראוי היא שתביא את כל העמים, בסופה של דרך ארוכה, להכיר ביתרונם של ישראל. רק אם נתמיד בדרך הזאת, נזכה להיות 'אור לגויים' כנבואת ישעיה, שאותה מזכיר כאן הרב קוק: "ואמרו גוים רבים לכו ונלכה... אל בית אלהי יעקב... ונלכה בארחותיו".

הרחבות

• חכמות חיצוניות

לְצַרְף לְתַכּוּנַת הַחֲנוּךְ חַל אֶל הַקֹּדֶשׁ. הרב קוק כותב שאם מפאת קשיי הפרנסה ירצו הורים שבניהם ילמדו את חכמות החול, כמתמטיקה ועברית, אפשר ללמד אותם, אך יש להזהר שהדבר לא ישפיע על העקרונות הרוחניים שלנו.

המהר"ל מבאר שלכתחילה יש ללמוד חלק מלימודי החול: "...כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים. וזוהו נלמוד כי כל דבר שהוא לעמוד על מהות העולם, יש לאדם ללמוד, ומחויב הוא בזה, כי הכל מעשה ה' הוא..." [נתיבות עולם, נתיב התורה יד]. לפי דברי המהר"ל, אפשר לפגוש את ה' במעשה הטבע - באבן שנופלת, בציוץ ציפור ובסדר העונות השונות. מִשְׁכָּךְ, חשוב ללמוד חכמות אלו, והזמן שמוקדש ללימודן לא נחשב כ"ביטול תורה". טעם נוסף המופיע בדבריו הוא שעל כל חכמות הטבע (מתמטיקה, גיאוגרפיה וכו') נאמר: "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" [דברים ד, ו], והכוונה שכאשר נכיר את חכמות הטבע הדבר יאדיר את שמנו בעיני העולם.

הבן-איש-חי כותב דברים דומים בנוגע לחינוך: "ולזה אמר חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, כלומר אל תאמר אעמיס משא כבד על הנער ללמדו תורה בלבד ימים ולילות, ולא אלמדנו כתיבה ולשון הקודש ודקדוק וחשבון וידיעות הטבע וענייני העולם כמו גיאוגרפיה וכיוצא בה כדי שלא יתאבד הזמן בלימודים אלו, ולא ילמד אלא תורה גמורה ושלימה בלבד, לא כן תעשה, אלא חנוך לנער גם על פי דרכו, דהיינו השייכים לעולם הזה, שנקרא בשם 'דרך' כאמור לעיל, כי אף על פי שעיקר החינוך צריך להיות בלימוד התורה, הנה תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ירך" [אמרי בינה ב. להרחבה עיין גם ברמ"א על שו"ע י"ד, רמז, ט, ובמקורו בריב"ש].

הצלחת חוה בת מוריה הי"ו

גַּם אֵלֶּה אֲשֶׁר הַחַיִּים הַכְּבִידוּ עֲלֵיהֶם אֶת אֲכָפָם, וְהֵם מְרַגְּשִׁים לַחַץ כְּבֵד בְּרוּחָם מִדְּאֲגַת הַחַיִּים הַזְּמִנִּיִּים שֶׁל בְּנֵיהֶם, וְהָרְשׁוּ לָהֶם לְצַרְף לְתַכּוּנַת הַחֲנוּךְ חַל אֶל הַקֹּדֶשׁ, אֵל נָא יִשְׁכַּחוּ, כִּי צָרוּף זֶה צָרִיף שְׁמִירָה גְדוּלָּה, שֶׁלֹּא יָבֵא הַדְּבָר לִידֵי זִיוָף הַמְטַבֵּעַ הַחֲנוּכִית שֶׁלֵּנוּ בְּכֻלּוֹ, וְזֶה צָרִיף בְּכָל מְקוֹם לְהִיּוֹת מְשֻׁנָּן וְנִכְרָ, וְיִוְתֵר מִכָּל בְּאַרְץ הַקֹּדֶשׁ, אֲשֶׁר בָּהּ צָרִיף לְהִשְׁתַּכַּלֵּל רוּחַנוּ הַעֲקָרִי, בְּצוּרַתוֹ הַמְיֻחָדָת לָנוּ, הַשׁוֹנֶה מִכָּל הָעַם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. אֵל נָא יִשְׁכַּחוּ, כִּי לֹא שְׁפוֹת זָרוֹת, לֹא לְמוֹדִים שְׁמֻגְמָתִים הֵיא הַכְּשָׁרוֹת חֲמִרִיּוֹת, יִצְאוּ בְּיַחְדוּ מִצִּיּוֹן, - אֶלָּא "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ד' מִירוּשָׁלַיִם".

כְּשֵׁיחֵיו דְּבָרִים הִלְלוּ חֲרוּתִים עַל לִבָּם שֶׁל הָאֲחֵרוֹנִים הִלְלוּ, נוֹכַל בְּטַח לְקוֹוֹת כִּי לֹא יִרְחִיקוּ לְלַכֵּת, וְגַם בְּנֵיהֶם יִהְיוּ שְׁתוּלִים בְּחֻצְרוֹת ד', "וְהַקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ".

הישארות
בחצרות ה'

זֹאת הִיְתָה כְּוִנַּתִּי בְּשִׁיחָה הַקְטָנָה, אֲשֶׁר הִבְעַתִּי אוֹתָהּ בְּעַת שְׁמַחַת תּוֹרַתְנוּ הַקְדוּשָׁה, בְּבֵית הַמְדַרְשׁ הַגְּדוֹל, לְהַמּוֹסֵד הַקְדוֹשׁ "שַׁעֲרֵי תוֹרָה", שֶׁהָרֵאֵנִי שְׁהוֹבָאָה בְּעֵתוֹנָף הַיָּקָר.

(אגרות הראייה, אגרת קע - המשפח)

